

ŠIMUN BRATULIĆ I MIRKO ESTERHÁZY - ISTAKNUTI PAVLINI I ZAGREBAČKI BISKUPI

Ante Sekulić

Slavlje o 900. obljetnici osnutka zagrebačke biskupije potiče razmišljanja o 1. biskupima koji su ugradili svoje sposobnosti u život središnje hrvatske crkvene oblasti. U nizu biskupa koji su iz pavlinske redovničke zajednice preuzeli zagrebačku crkvenu upravu želim u ovom radu upozoriti na *Šimuna Bratulića*, Hrvata rodom iz Istre, i *Mirka / Emerika Esterházyja*, potomka ugledne plemićke obitelji koja je prema imanju i dvorcu nosila naslov *de Galantha*. Crkvene, društveno-državne i gospodarske prilike početkom XVII. stoljeća za biskupstva Šimuna Bratulića različite su od onih u godinama kada je na čelu zagrebačke crkve bio M. Esterházy (1708.—1722.). Nije svrha ovom radu raspravljati posebice o prilikama i uvjetima u kojima su spomenuti biskupi djelovali u Zagrebu i Hrvatskoj, nego upozoriti na osobni udjel, prinos i zauzetost oko skladnog crkvenog i državnog života u Hrvatskoj. Vremenski razmak jednog stoljeća između Bratulića i Esterházyja, osobne značajke, podrijetlo, gospodarske mogućnosti i druge razlike nisu zapreke u razmišljanjima o dvije osobe koje su gradile i izgradile sebe u pavlinskom redu, stekle izobrazbu u Rimu, isticale se u službama svoga reda, prihvatile ugledne i časne službe u Crkvi, gorljivo se zauzimale (svaka na svoj način) za opću dobrobit Hrvatske.

U narodnoj povijesti, kao i u crkvenoj, spomenuta dva zagrebačka biskupa imaju svoje mjesto. Ljetopisci i pisci gledali su Šimuna Bratulića »aeque gladium audacter in hostes stringere, quam devote coronam Virginis recitare«, a E. Esterházy je kao rođeni Madžar sjeo na zagrebačku biskupsku stolicu, ali je »već više godina u Hrvatskoj boravio, pače kao general pavlinskog reda u Lepoglavi stolovao, pa je kao takav dobro poznao prilike u našoj domovini, prilike u biskupiji, a također i hrvatski jezik«.¹

Budući da Bratulića i Esterházyja povezuju pripadnost istom crkvenom redu, ista crkvena služba u Zagrebu i državnički položaj u kraljevini Hrvatskoj, treba u prikazu njihove djelatnosti i značenja poći trgom arhivske građe (Zagreb, Budimpešta, Beč, Czeŝochowa, Rim), pavlinskih povjesničara *Nikole Bengera*.²

¹ Janko Barle, Biskup zagrebački grof Mirko Esterházy. *Katolički list*, br. 75—39, Zagreb 1908., 423—425, 439—441, 449—451, 462.

² Nicolaus Benger, *Annalium eremi-coenobiticorum Ordinis s. Pauli primi Eremitae*, II. Posonii 1743.

Emila Kisbana³ i drugih, pisaca naše narodne povijesti T. Smičiklasa,⁴ Vj. Klaića,⁵ F. Šišića,⁶ E. Laszowskog⁷ i niza drugih, kao i crkvenih povjesničara A. Steinhubera, C. Wurzbacha, S. Salagiusa, G. Praya, K. Sány, J. Šimraka, K. Dočkala, G. Malečića, brojnih rasutih članaka.

Mađarski pavlinski povjesničar, spomenuti Emil Kisbán u svome djelu *A 2. magyar Pálosrend Története* (Povijest mađarskog pavlinskog reda) I., II. (Budapest, 1938., 1940.) prikazuje Šimuna Bratulića kao pavlinskog vrhovnog poglavara i lepoglavskog priora, zatim kao bojovnika (posebice oko Kaniže), pa u službi srijemskoga, zagrebačkog biskupa i bačko-kaločkog nadbiskupa.⁸ Međutim, ne bilježi pouzdano godinu Bratulićeva rođenja. Iz drugih članaka i knjiga može se utvrditi da je Šimun Bratulić rođen u Glavici, na području pavlinskog samostana Sveti Petar u Šumi (*sub dominio monasterii s. Petri in Sylvis*)⁹ u Istri. Mlad je stupio u pavlinski red, a primio ga je za novaka poglavar Stjepan Trnavski (1576.—1593.)¹⁰ iznimno zauzet za napredak i boljitak svoga Reda,¹¹ koji je god. 1587. imenovan naslovnim biskupom srijemskim.¹² Temeljnu naobrazbu (pučku i srednju) stekao je u zavičajnom pavlinskom samostanu, a zatim je u skladu s crkvenim uredbama učio filozofiju i bogosloviju u Rimu. Bio je darovit i već je kao mladi učeni redovnik obnašao brojne ugledne i časne službe u svojoj redovničkoj zajednici. Tako je mlad bio priorom velikoga pavlinskog samostana Elephantu, a zatim zamjenikom priora samostana Marjanka (Maria Thall) kod Bratislave. Konačno, nakon smrti spomenutog Stjepana Trnavskog izabran je za vrhovnog poglavara pavlinskog reda. Stolovao je u Lepoglavi kamo je njegov prethodnik prenio sjedište pavlinskih vrhovnika.¹³

Kada je preuzeo službu vrhovnika reda, Šimun Bratulić se našao pred nizom teškoća koje je zauzeto, gorljivo želio prevladati: stega je među redovnicima popuštala, brojno je stanje opadalo, izobrazba je bila manjkava. Razloga takvom stanju je bilo više, ali su dva bila jamačno najjača: ratovalo se prečesto pa je osobna sigurnost kao i samostanskih zajednica neprestano u pogibelji, a k tomu su i vjerska gibanja pod utjecajem Lutherova učenja sve silovitije zapljuskivala krajeve u kojima

³ Emil Kisbán, *A magyar Pálosrend története*, I. Budapest, 1938; II., Budapest, 1940. (Kratika EK, I; EK II.).

⁴ Tade Smičiklas, *Poviest hrvatska*, II. Zagreb 1879.

⁵ Vjekoslav Klaić, *Povjest Hrvata*, III./1. Zagreb 1911.

⁶ Ferdo Šišić, *Hrvatska povijest*, II. Od godine 1526. do godine 1790. Zagreb 1907.

⁷ Emil Laszowski, *Povijest zagrebačkih Isusovaca od g. 1608—1618*. *Vjesnik Zemaljskog arhiva Zagreb*, XV. Zagreb 1913.

⁸ EK, I., 60, 195, 196, 197, 199, 206, 207, 243, 282, 289; EK II., 113, 128, 188, 201, 240.

⁹ Usp. Kamilo Dočkal, *Ličnost Šimuna Bratulića (...)*, rukopis, 128 (prema knjizi N. Bengera, *Annalium ... Opsežni rukopis K. Dočkala: Građa za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, Arhiv JAZU, XVI 29(a).

¹⁰ *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244—1786*. Zagreb 1986., 374.

¹¹ EK, I., 53, 58, 59, 60, 61, 168, 169, 173, 187, 190, 195, 197, 204, 205, 243, 309; II., 128, 240.

¹² Usp. *Kultura pavlina (...)*, 375.

¹³ EK, I., 205.

su pavlini živjeli i djelovali (Ugarska, sjeverna Hrvatska).¹⁴ Bratulić je kao vrhovni poglavar želio brojdbeno ojačati pavline, a mlade redovnike što temeljitije izobraziti, pripremiti ih za uspješnu, svrhovitu djelatnost.

Doduše, već se Stjepan Trnavski trsio oko redovničke stege pa mu je na vlastitu molbu papa Grgur XIII. odredio kanonski pohod (vizitaciju) reda u osobi Franje Verezellija, biskupa i apostolskog nuncija. Spomenuti je pohoditelj na lepoglavskom redovničkom kapitolu učvrstio i odredio niz odluka prema kojima je trebala uslijediti obnova.¹⁵ Među odlukama se ističu one kojima se želi obnoviti »duh reda«: treba proučiti živote pobožnih redovnika, posebice njihove spise; u sjedište poglavstva reda okupiti samo učene i pobožne samostance, obnoviti i promicati štovanje utemeljitelja pustinjačkog života sv. Pavla; u danima brojnijeg okupljanja puka (sajmovi, crkveni godovi) uputiti po dva redovnika koji će ondje na skupovima poučavati okupljene u vjeri, poticati na molitvu.

Čini se, međutim, da je Šimun Bratulić bio u mnogome određeniji prema izvješću koje je zabilježio Andrija Eggerer ističući da su general Družbe Isusove *Klaudije* (Claudius) *Aquaviva* i Šimun Bratulić¹⁶ razmijenili pisma o mogućnosti izobrazbe mladih pavlina u isusovačkim učilištima u Rimu, Beču, Olomucu i Pragu. O tome piše i *Nikola Bengler* doslovce: »Preuzvišeni o. general Šimun Bratulić zamolio je u pismu upućenom štovanom o. Klaudiju Aquavivi, generalnom poglavaru (Družbe Isusove, A. S.), da braći našoj primljenoj u Akademije i zavod povjerene njegovoj skrbi nastoji oko njihova dobra, čijoj je molbi o. Klaudije spremno obećao udovoljiti,«¹⁷ čime potvrđuje da je isusovački general prihvatio molbu pavlinskog poglavara o skrbi i pouci mladih pavlinskih redovnika u svojim, isusovačkim zavodima i učilištima.

Bratulićeva suradnja s isusovcima nastaviti će se i poslije kada bude preuzeo biskupsku službu u Zagrebu.

Međutim, Šimun Bratulić je bio vrhovni poglavar pavlinskog reda u doba nasrtljivosti feudalnih gospodara (najčešće protestantskog usmjerenja) na pavlinska imanja. Uz turske napade i osvajanja na rubnim područjima te seljačke nemire bili su brojni samostani prisiljeni braniti svoje posjede parnicama na ročištima koja nisu bila ugodna. K tomu nisu svi samostanski poglavari bili vješti gospodarstvu i upravi imanjem.¹⁸ Šimun Bratulić je zato brojne pavlinske posjede dao u zakup,

¹⁴ EK, I, 187—192. — Usp. F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskoga naroda. Zagreb 1962., 341—343. — O protestantizmu su zanimljivi radovi: F. Bučar, Povijest reformacije i protureformacije u Međumurju i susjednoj Hrvatskoj. Varaždin, 1913. — F. Fancev, Koliko istine ima u prepričavanjima o »hrvatskom protestantizmu«. Savremenik, XXVII., 1938. — N. Klaić, O protestantizmu u Hrvatskoj i Slavoniji. Historijski pregled, III., 1957. — M. Kostrenčić, Urkundliche Beiträge (1559—1565). Beč 1874. i dr.

¹⁵ Andrija Eggerer, Fragmen panis Corvi protoeremitici. Viennae Austriae, 1663., 315; EK, I., 205.

¹⁶ Eggerer, n. dj., 324. Pisac bilježi list od 28. prosinca 1602.

¹⁷ »Reverendissimus P. Generalis Simon Bratulić missis ad R. P. Claudium Aquavivam, Praepositum Generalem literis eundem rogavit, ut susceptis ad Academias et Convictus eius curae commissis Fratribus nostris, eorum bono cooperaretur, cuius petitioni P. Claudius prorsus annuit« (Nicolaus Bengler, Synopsis historico-chronologica (...) ad an. 1602. Arhiv JAZU, II c 77).

¹⁸ Usp. EK., I., 195—197.

primjerice posjede samostana sv. Lovre u Budimu,¹⁹ u Diósgyöru,²⁰ Sátoraljajuhelyu,²¹ Sajóladu,²² Csabi²³ i drugdje. Stjepan Trnavski i Šimun Bratulić su, dakle, prepustili brojna imanja svoga reda plemićima uz zakupninu koja nije uvijek bila u skladu sa stvarnom gospodarskom cijenom posjeda. Dok su takvi postupci Bratulićevi bili za neke prihvatljiviji, drugi su mu ih zamjerali. Ne samo suvremenici nego i povjesničari (pavlini i drugi).²⁴ U svojoj povijesti pavlina spomenuti Emil Kisbán bilježi da je Šimun Bratulić bio svećenik i bojovnik (pap és katona volt) te da je kasnije kao zagrebački biskup »branio prava svoje crkvene pokrajine protiv onih koji su je dijelili.«²⁵ Uopćene zaključke pisac temelji na podacima, koje ne pripoćuje u spomenutoj knjizi.

I dok Bratulićevo svećenstvo ne traži tumačenja o njegovu osobnom junaštvu, treba pripomenuti da je početkom »dugoga« turskog rata (1593.—1706.) Hrvatski sabor odredio opći ustanak kad su Turci opsjeli Kanjižu. U skladu s tom odredbom morali su osobno sudjelovati svi crkveni i svjetovni velikaši pa je tako postupio i Šimun Bratulić. Istakao se junaštvom i spasio je nadvojvodu Maksimilijana od ropstva. Pavlini ljetopisac Andrija Eggerer o tome piše: »U osvajanju Kanjiže sudjelovao je osobno u vojsci... Bio je odjeven *in toga et saggo* pa su ga svi poštivali kao veledušnoga redovnika i hrabrog bojovnika. Stekao je slavu tim što je spasio nadvojvodu *Maksimilijana*, koji je obavljao carsku i kraljevsku vlast u Ugarskoj.«²⁶

Na preporuku spomenutog nadvojvode (možda iz zahvalnosti) imenovao je kraj *Rudolf II.* pavlinskoga vrhovnog redodržavnika Šimuna Bratulića god. 1598. srijemskim biskupom (nakon smrti Stjepana Trnavskog).²⁷ Prema ljetopiscu A. Eggereru primio je Šimun Bratulić pismo nadvojvode Maksimilijana (od 31. ožujka 1598.) početkom travnja 1598., osme godine svoje vrhovničke službe.²⁸ Papa Klement VIII. je u skladu s ondašnjim običajima i ponašanjem potvrdio Bratulića srijemskim biskupom 1601.²⁹ Međutim, nema pouzdanijih podataka o biskupskoj djelatnosti Šimuna Bratulića u Srijemu. Ali nije bilo ni puno vremena za istaknutiju djelatnost u srijemskim krajevima, nemirnim i nesigurnim, jer kad je krajem god. 1602. umro zagrebački biskup *Nicolaus III. Zelniczey* aliter *Stepanovich*³⁰ ili kako ga piše Kamilo Dočkal *Nikola Selnički*,³¹ bude njegovim nasljednikom imenovan god.

¹⁹ Arhiv samostana sv. Lovre u Budimu, fasc. I. n. 31, 36, 37.

²⁰ Arhiv pavlini u Diósgyöru I., 16, 18. fasc. I. n. 1, 2.

²¹ Arhiv pavlini u Sátoraljajuhely, *Arendatoriae*, fasc. I, 3.

²² Arhiv pavlini u Ládú, *Arendatoriae*, fasc. I., n. 5.

²³ Arhiv pavlini u Csabi, II., 15.

²⁴ EK, I., 195—202.

²⁵ EK, I., 206; II., 128.

²⁶ Eggerer, n. dj., 324.

²⁷ M. Gašić, *Brevis conspectus historicus dioecesis bosniensis-diacovensis et sirmiensis*. Essekini 1944., 65—66.

²⁸ Eggerer, n. dj., 324. — prijepis pisma kojega prema K. Dočkalu više nema.

²⁹ Usp. Dočkal, n. dj., 128 (rkpis)

³⁰ A. Ivandija — J. Buturac, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*. Zagreb 1973., 333.

³¹ Dočkal, n. dj., 129 — Biskup N. Selnički je bio hrvatski predstavnik na zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru, prisjednik Banskog stola, povjerenik za uređenje hrvatsko-austrijske granice od Drave do mora (1588.), održao je prije smrti (1602) dijecezansku sinodu.

1603. pavlinski vrhovnik i srijemski biskup Šimun Bratulić.³² Međutim, s papinskim dopuštanjem obnašao je Bratulić dvije visoke službe u crkvenom ustrojstvu: bio je vrhovnikom reda i biskupom. Prije njega obavljao je obje spomenute službe i Stjepan Trnavski. Suglasnost za obavljanje vrhovničke i biskupske službe dobio je Bratulić od Sv. Stolice 13. rujna 1604.³³ Premda već spomenuti A. Eggerer slikovito piše o dvostrukom teretu na Bratulićevim ramenima (»na desnom ramenu je teret biskupstva, na lijevom teret vrhovništva...«), bio je iznimno zauzet za dobro svoje redovničke zajednice, za zagrebačku biskupiju i za dobrobit svoje domovine.

Bratulić je bio vrhovnikom svoga reda u doba koje nije bilo prikladno za održavanje redovničke stege, kako je već spomenuto. Međutim, u radu oko obnove pavlinskog duha i življenja u svim samostanima treba spomenuti značajni redovnički zbor održan u *Lepoglavi* god. 1600. Na njemu su pavlini prihvatili rimski misal³⁴ i časoslov u skladu s bulom pape *Pija V.* (1566.—1576.) objelodanjenom s početnim riječima *Quo primum*. Budući da su se pavlini služili svojim bogoslužnim knjigama, odluka lepoglavskog redovničkog zbora značila je uključivanje u bogoslužno zajedništvo Katoličke crkve. No kako je već prije hrvatski pavlin *Juraj Utišinović Martinušević*³⁴ pridonio prihvaćanju novoga časoslova (brevijara), čini se potpunijom bilješka A. Eggerera o tome nego u rukopisu N. Bengera. Prvi od njih piše:

»Generalni kapitul održan u Lepoglavi odredio je da se: (pavlini) služe rimskim časoslovom, nakon što je ukinut časoslov Reda tiskan 1454. i misal o. Jurja Martinušića (Utišinovića, A. S.), biskupa varadinskog poslije kardinala.«³⁵ Zaključak je ubilježen također u pavlinske *Ustanove* (Constitutiones),³⁶ što znači da je redovnički kapitul održan u Lepoglavi spomenute godine zaključio da umjesto časoslova koji je tiskan 1454. (zaslugom Jurja Martinuševića, pavlina i biskupa varadinskog) treba upotrebljavati časoslov, koji je izrađen tijekom XVI. stoljeća.

Među značajnim djelima što ih je Šimun Bratulić učinio kao zagrebački biskup pavlinski povjesničari posebice ističu god. 1606. kada je: »Pobožnim nastojanjima našeg Šimuna Bratulića, biskupa zagrebačkog, prvi put su došli u kraljevinu Hrvatsku i grad Zagreb oci isusovci.«³⁷ I A. Eggerer piše da je Bratulić s hrvatskim banom Ivanom Draškovićem puno radio da u kraljevstvo, posebice u Zagreb, dođu isusovci.³⁸ Isusovcima je Bratulić dao samostan s crkvom sv. Katarine koju su napustili dominikanci.³⁹ Unatoč tomu što spominju nastojanje Š. Bratulića da

³² Eggerer, n. dj., 324 s. — Benger, *Synopsis historico-chronologica*, ad an. 1602.

³³ *Missale Romanum ex decreto Concilii Tridentini restitutum*. Romae 1570.

³⁴ Usp. Ante Sekulić, *Juraj Utišinović tragični graditelj povijesti*. Zbornik Kardinala Utišinovića, Miljevci 1982., 44—86.

³⁵ »Celebrato Lepoglavae Capitulo generali statut, ut abrogato Breviario Ordinis anno 1454. impresso, item Missalli per Fr. Georgium Martinusium Episcopum Varadiensem postea Cardinalem recuso Romanum servetur Officium.« (Eggerer, n. dj., 322.)

³⁶ *Constitutiones antiquae ex duobus Codicibus manuscriptis: Budapestino ex saec. XIV. et Claromontano ex saec. XVI. ineunte*. Rubrica 74.

³⁷ »Pis curis nostri Simonis Bratulich episcopi Zagrabiensis introducuntur primitus in Regnum Croatiae et ad urbem Zagrabiensem p. o. Societatis Jesu.« (Benger, n. dj., ad an. 1606.)

³⁸ Eggerer, n. dj., ondje.

³⁹ Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod*. I. Zagreb 1969., 96, 175.

»zagrebački isusovci (dobiju) posjed Glogovnicu,⁴⁰ pisci crkvene povijesti A. Ivandija i J. Buturac ne spominju u prikazu dolaska isusovaca u Zagreb ime Bratulićevo: »God. 1606. dolaze isusovci u Zagreb na poziv Hrvatskog sabora. Nastanili su se uz crkvu sv. Katarine u bivšem dominikanskom samostanu...«⁴¹

Budući da je već spomenuta Bratulićeva skrb oko izobrazbe mladih pavlina, treba zabilježiti da se i kao biskup zagrebački zauzimao za kulturni, prosvjetni život svoga svećenstva. Zagrebačka je biskupija imala jedan prosvjetni viši zavod, ali izvan Hrvatske, u Bolonji — *Collegium Illyricum Bononiense* koji je god. 1553. utemeljio Pavao Zondi, zagrebački kanonik. Ondje je učilo najviše do osam darovitijih klerika zagrebačke biskupije. Ostali su primili pouke u zagrebačkim školama na latinštini kojoj nisu bili vješti. No, kad je Bratulić dovodio isusovce u Zagreb, bio je dogovoren uvjet: otvoriti gimnaziju. I doista, na Duhove god. 1607. uz prisutnost biskupa Bratulića, hrvatskoga bana Ivana Draškovića, staleža i redova skupljenih na zasjedanju Sabora,⁴² otvoren je spomenuti zavod.

Povjesničar *Ferdo Šišić* spominje Šimuna Bratulića u svojoj knjizi *Pregled povijesti hrvatskoga naroda* (Zagreb, 1962.) dvaput. Najprije u prikazu bune Stjepana *Bocskaya* i poglavlju o protestantizmu.⁴³ Poznato je, naime, da je kraj Rudolf II. bio gorljiv protivnik protestantizma pa je u takvom raspoloženju u veljači 1604. dodao motu proprio deque regiae suae potestatis plenitudinē ugarskim saborskim člancima još čl. XXII. kojim je potvrdio sve Kat. crkvi od vremena Stjepana I., a odbio je molbe ugarskih protestanata na što je planula buna Stjepana *Bocskaya*, protestanata i kneza Ugarskog. Od tih nemira za Hrvatsku je značajna odluka Hrvatskog sabora o zakonskom priznanju isključivo katoličke vjere na području Hrvatske i Slavonije (16. siječnja 1608.). Odluke o protestantizmu donosio je Sabor nekoliko puta (veljača 1604., 10. travnja 1606. i netom spomenuti 16. siječnja 1608.), brigu pak o provedbi suzbijanja protestantizma povjerio je Šimunu Bratuliću (1604.).⁴⁴ Protestantizam doista nije pustio dublje korijenje u Hrvatskoj, ali iz onodobnih vjerskih gibanja književni povjesničari zaključuju da u oporbi isusovačkoj protiv protestantizma treba tražiti začetke hrvatske kajkavske književnosti.⁴⁵ Često se u prikazima o pokušajima protestanata u Hrvatskoj bilježi izjava grofa *Tome Erdödyja* na zasjedanju Sabora 1608.: »Ovim mačem iskorijenit ćemo tu kugu ako nam stupi na vrata (...).«⁴⁶ U Bratulićevoj zauzetosti oko suzbijanja protestantizma u Hrvatskoj sokolio ga je papa *Pavao V.* pa se pisci služe prijepisom pisma koje je poglavar Katoličke crkve uputio Bratuliću (god. 1609.) a Nikola Bengler o tome bilježi: »1609. na saboru u Požunu dok su krivovjerci požurivali da im se dopusti također u ilirskim krajevima slobodno propovijedati njihovu sektu, srčano i gorljivo

⁴⁰ Ivandija — Buturac, n. dj., 175.

⁴¹ Isto djelo, 191.

⁴² Ivan Krst. Tkalčić, O stanju više nastave u Hrvatskoj prije a osobito za Pavlinah. Rad JA, XCIII, Zagreb 1888., 12.

⁴³ Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb 1962., 289, 343.

⁴⁴ N. dj., 289.

⁴⁵ Usp. F. Bučar, *Povijest reformacije i protureformacije u Međumurju i susjednoj Hrvatskoj*, Varaždin 1913. — F. Fancev, *Koliko istine ima u prepričavanju o »hrvatskom protestantizmu«*, *Savremenik*, XXVII, Zagreb 1938. — M. Mirković, *Flacius*, Zagreb 1938. — Isti, *Matija Vlačić Ilirik*, *Djela*, 50. JAZU, Zagreb 1960. i dr.

⁴⁶ Usp. Šišić, n. dj., 343.

usprotivio se naš Šimun Bratulić, biskup zagrebački, s Tomom Erdödijem, izaslanikom kraljevine Hrvatske, kako to navodi pisac knjige *Regina martyrum / Kraljica mučenika* (A. Benger, A. S.), dio I, pogl. 2., Szentiványi, Cat. 76, br. 45, Rattkay 1.4 i Zdelar u popisu banova.«⁴⁷ Već spomenuti papa Pavao V. je (12. studenog 1605.) u pismu Šimunu Bratuliću preporučio mu što veću skrb za katolicizam u Hrvatskoj.

U svezi s protestantskim gibanjima u ugarskim zemljama i Bratulićevom obranom katolicizma u Hrvatskoj ne može se zanemariti nekoliko podataka. Spomenuti car Rudolf II. nije uspješno ratovao u Ugarskoj a osim toga progonio je ondje protestante. Zbog svega toga plane buna 1604. pod vodstvom Stjepana Bočkaja (Bocskay) kojega je turski vezir okrunio za ugarskog i erdeljskog kralja na Rakoškom polju. Bočkaj pak pozove hrvatskog bana *Ivana Draškovića* da ga prizna za svoga kralja. Ovaj to odbije pa Bočkaj provali u Hrvatsku.⁴⁸ U općem strahu od nevjernika i krivovjernika odluči pavlinski vrhovnik Bratulić prenijeti pismohranu i dragocjenosti iz Lepoglave u Cesargrad. Poznato je da je hrvatski ban odbio udružene mađarske i turske sile te otkloni pogibelj, ali nije poznato koliko su dugo dragocjenosti ostale ondje. Nikola Benger o tome piše: »God. 1605. bile su prenesene dragocjenosti lepoglavske crkve s pisanim dokumentima u utvrdu Cesargrad (Czaszarvar) radi zaštite od prodora nasilja u Hrvatsku, što ga je pokrenuo Stjepan Bocskay, ali je od neprijateljske provale sačuvana slavnom zauzetošću Draškovića.«⁴⁹

O prijenosu predmeta iz Lepoglave u Cesargrad sačuvana su dva spisa. U prvome iz god. 1611. piše: »Svjedočanstvo Petra Domitrovića, izabranoga biskupa pečujskog i velikog prepozita zagrebačkog kaptola za Pavlinski red prema banskom nalogu posredništvom Čazmanskog kaptola osim za riješene stvari: da je g. 1605. za Bočkajeve bune Šimun Bratulić, biskup zagrebački i brižni general Reda u jednoj škrinji kazule i crkvene paramente, u drugoj veliki i mali križ te kaleže, u trećoj pak novac manjih ugarskih novčanica oko 2000 florina bijaše iz lepoglavskog samostana prenio u utvrdu Cesargrad radi sigurnosti očuvanja.«⁵⁰

Bratulić je prema svjedočanstvu Petra Domitrovića god. 1605. otpremio u Cesargrad tri škrinje: u jednoj su bile dragocjene kazule i crkveno ruho, u

⁴⁷ »1609. In Dieta Posoniensi, dum Haeretici urgerent, sibi etiam in Regnis Illyricis concedi liberum suae exercitum, fortiter et zeloze obstitit noster Simon Bratulić, episcopus Zagrabiensis cum Thoma Erdödio, regni Croatiae ablegatis, ut habent Author libri Regina Martyrum pars I. c. 2, Szentivány Catal. 76 n. 45, Rattkay 1.4 et Zdelar in ferie Banorum.« (N. Benger, Synopsis historico-chronologica, ad an. 1609.)

⁴⁸ Rudolf Horvat, Povjest Hrvatske. Petrinja, 1904., 392.

⁴⁹ »An. 1605. clenodia ecclesiae Lepoglavensis cum literalibus documentis translata fuere custodiae causa ad arcem Czaszarvara ob terrorem, quem excitaverat Stephanus Bocskay irruptione in regnum Croatiae, sed praeclara Draskovichii cura ab hostili incursione servata est.« (N. Benger, n. dj., ad an. 1605.)

⁵⁰ »Attestatio Petri Domitrovich electi Eppi Quinqueecclesiensis necnon Praepositi Majoris Capituli Zagrabiensis erga mandatam banale medio Capituli Chasmensis pro Ordine Paulinorum excepta in evincendis: quod anno 1605. tempore videlicet rebellionis Bochkayanae Simon Bratulich, Episcopus Zagrabiensis, memoritque Ordinis Prior generalis in una cista casulas et paramenta ecclesiastica, in altera crucem magnam cum minori et calices, in tertia demum pecuniam minoris monetae hungaricae Flor. hung. 2000 circiter, ex Monasterio Lepoglavensi ad arcem Csaasarwara tutioris conservationis causa deportari curasset.« (Acta monast. Lepoglava, svez. V., br 19.)

drugoj veliki i mali križ i u trećoj novac u gotovini — oko 2000 ugarskih forinti.

Iz drugog spisa se razabire da je Bratulić nešto dragocjenosti prenio iz Lepoglave u Zagreb. To je bilo u zaključanoj škrinji koju je Kaptol zagrebački čuvao u katedralnoj sakristiji u riznici sve do biskupove smrti.⁵¹ O spomenutim škrinjama bilo je sudbenih parnica nakon biskupove smrti i ukopa.

O stanju u svojoj biskupiji poslao je Šimun Bratulić, koliko je poznato, četiri izvješća koja su vrlo značajna vrela podataka o onodobnom stanju u Zagrebačkoj biskupiji.⁵² Međutim, među spisima iz razdoblja Bratulićeva biskupstva sačuvani su spisi o njegovu sukobu s dijelom zagrebačkih kanonika, posebice s *Baltazarom Napulijem Dvorničićem*.⁵³ Bratulić je želio dobiti kanonički posjed kako bi od njegovih prihoda namirio troškove popravka stolne crkve. Spor je bio neugodan i konačno ga je izgubio pred sudištem bečkog nuncija.⁵⁴

God. 1611. obećano je Šimunu Bratuliću da će postati bačko-kaločkim nadbiskupom čim stolica bude ispražnjena. U dobroj nadi pošao je Bratulić u Lepoglavu svršiti »neke važne poslove«. Iz Lepoglave je pošao u Čakovec u pavlinski samostan sv. Jelene, u gradu grofova Zrinskih. Ondje je primio u Katoličku crkvu grofa *Kristofora Banffyja* (Banića) i nakon što je od spomenutog grofa primio abjuraciju krivovjerja, upisao ga je u Bratovštinu sv. Pavla prvog Pustinjaka.⁵⁵ Iz Čakovca je otišao u kuriju Ižakovec gdje je obolio od groznice od koje je umro u nazočnosti zagrebačkog kanonika *Benedikta Vinkovića*, poslije biskupa zagrebačkog. Bio je Bratulić dvadeset godina vrhovnik pavlinskog reda i osam godina biskup. Mrtvo tijelo Bratulićevo dovezeno je najprije u Lepoglavu, a onda u Zagreb, gdje je pokopano u stolnoj crkvi.⁵⁶ Sliku pak Šimuna Bratulića zadržao je Kristofor Banffy za uspomenu »ritinendae memoriae gratia in arce Also Lindau quoad vixit.«⁵⁷ Kamilo Dočkal dopušta da je to možda ona ista velika slika nađena u Grazu, a danas se nalazi u *Dijecezanskom muzeju* u Zagrebu.⁵⁸

Biskupski grb Šimuna Bratulića opisao je *Bartul Zmajić* ovako: razdijeljen je lijevakosom gredom u kojoj nadesno trči jednorog. Gore je palma, k njoj pak leti golubica s grančicom u kljunu. Dolje je šestokraka zvijezda, na štitu mitra iz koje raste nadesno okrenuti štap. Oko grba su inicijali: gore F(rater)

⁵¹ Acta monast. Lepoglava, svez. V., br. 22.

⁵² M. Hrg, O izvještajima đakovačkih i zagrebačkih biskupa i nadbiskupa u Vatikanском arhivu. *Croatia Christiana periodica*, 2 (1978), 2, 65–66, 70.

⁵³ Ljudevit Ivančan, Podaci o zagrebačkim kanonicima od 1193. do 1924. Rukopis u Kaptolskom arhivu, Zagreb, Kaptol 27, br. 667, 687, 689, 698.

⁵⁴ Josip Buturac, Zagrebački biskupi i nadbiskupi 1094–1944. Kulturno-poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije. Zagreb 1944., 48–49.

⁵⁵ O pavlinskim bratovštinama usp. Eggerer, *Fragmen panis* (...), 138. U popisu članova u XIV. stoljeću zabilježen je kralj Ludovik Veliki (Nagy Lajos). Sačuvan je rukopis *Sequitur-Regestrum Confraternitatis Ordinis Frum Heremitarum scti Pauli* (...) 1514., 194 str., latinski tekst u fol. Čuva se u arhivu u Częstochowi.

⁵⁶ Usp. P. Stanković, *Biografia degli nomini distinti dell'Istria*. 1. Trieste 1928., 191–197. — V. Bratulić, Šimun Bratulić (?–1611). *Jadranski zbornik*, 9 (1973–75), 199–237.

⁵⁷ Eggerer, *Fragmen panis* (...), 324 ss.

⁵⁸ Kamilo Dočkal, *Diecezanski muzej nadbiskupije zagrebačke*. Zagreb (?), 77.

S(imon) B(ratulich), dolje pak E(piscopus) S(yrmiensis). Nepoznate su boje na grbu.⁵⁹

Nakon smrti Bratulićevo se ime još spominjalo, posebice u sudbenim spisima. Čini se da je najprije provedena sudbena parnica između lepoglavskog samostana i požunskog sudišta. Radilo se o novčanom iznosu koji je pokojnik posudio od lepoglavskog samostana i obećao da će ga vratiti. No nakon njegove smrti na temelju oporuke iznos je svojatao njegov nećak *Šimun Bratulić*. Spomenuti je najprije dobio prepozituru Bl. Dj. Marije pa je u zagrebačkom kaptolu bio *saecularem agens*. Kasnije se odrekao prepoziture, iznos je dobio, ali ga je sudovanjem potrošio. No zlo je svršio, jer su ga u snu ubili vlastite slugе.⁶⁰

Druga je parnica nakon Bratulićeve smrti bila zbog dragocjenosti koje je pokojni biskup prenio prigodom svoga ustoličenja iz Lepoglave u Zagreb. Lepoglavski samostanski vikar *Gašpar Sisački* tražio je predmete natrag pa kad *zagrebački kaptol* nije odmah udovoljio, obratio se spomenuti pavlin banu Tomi Erdődyju i kralju Matiji II. Ban je pozvao zagrebački kaptol neka se o tome izjasni.⁶¹ Zatim je na banov nalog čazmanski kaptol obavio istragu.⁶² U tom je postupku Petar Domitrović izjavio što je o svemu znao (već je spomenuto u ovom radu).⁶³ God. 1612. odgovorio je zagrebački kaptol kralju Matiji II. u svezi sa škrinjom koju je biskup Bratulić pohranio u sakristiji stolne crkve, ključevi pak škrinje u rukama su Bratulićevih baštinika.⁶⁴

Iz sačuvanih spisa ne vidi se je li lepoglavski pavlini samostan dobio dragocjenosti (*clenodia*) koje su bile u spomenutoj zaključanoj i zapečaćenoj škrinji. God. 1611. sastavljen je točan našastar svih bogoslužnih i drugih samostanskih predmeta, pače i blaga na brezovečkom, zagorskom i lepoglavskom majuru. Popis je obavio generalni vikar reda pavlin Ivan Zajc (Zaics), koji je uskoro postao vrhovnim poglavarom. Popis je sačuvan pod naslovom *Inventarium sacrae suppelectilis in ecclesia, rerumque in monasterio Lepoglavensi, prout et animalium in Brezovczensi, Zagoriensi et Lepoglavensi allodiis conscriptorum per Generalem Vicarum confectum*.⁶⁵ No Ivan Zajc je želio poslove oko povratka lepoglavskih dragocjenih predmeta obaviti što lakše pa se obratio ostrogonskom nadbiskupu i kardinalu Franji Forgaču neka napiše preporučno pismo zagrebačkom kaptolu, što ovaj učini 20. svibnja 1611. Izvornik pisma je sačuvan (na papiru, izvana je pečat kardinalov).⁶⁶

U arhivskim spisima o Šimunu Bratuliću sačuvane su tri obveznice baruna i bana Ivana Draškovića. Unatoč nesporazumima god. 1593. između Bratulića i Draškovića odnošaji su se poboljšali pa je na Duhove god. 1605. ban pozajmio novac od biskupa za zakup Grebengrada i Medvedgrada. Obveznice su složene pred zagrebačkim kaptolom i čuvaju se u Kaptolskom arhivu.⁶⁷ Prvom obveznicom

⁵⁹ Bartol Zmajčić, Grbovi zagrebačkih biskupa i nadbiskupa. Zbornik Zagrebačke nadbiskupije. Zagreb 1944., 482.

⁶⁰ Usp. Eggerer, *Fragmen panis* (...), 324 ss.

⁶¹ *Acta monast. Lepoglava*, svez. V., br. 15.

⁶² *Acta monast. Lepoglava*, svez. V., br. 18.

⁶³ *Acta monast. Lepoglava*, svez. V., br. 19.

⁶⁴ *Acta monast. Lepoglava*, svez. V., br. 22.

⁶⁵ *Acta monast. Lepoglava*, svez. V., br. 20.

⁶⁶ *Acta Cap. Zagrab. antiqua*, Fasc. 99, nr. 42.

⁶⁷ *Protocolla Cap. Zagrab.*, Nr. 21, p. 621, p. 653; Nr. 26, p. 656.

mogao je Ivan Drašković isplatiti *Franji Bačanu*, generalu i carskom savjetniku, grad *Greben*. Ban Drašković je za zajam založio biskupu Šimunu Bratuliću svojih 10 kmetskih selišta na svom dijelu grada Trakošćana i Kamenice sa svim prihodima i podavanjima. Ban je ovlastio biskupa, zapravo lepoglavski samostan neka odmah uđe u posjed tih selišta i uživa ga tako dugo dok se dug potpuno ne isplati. K tomu se ban obvezao štiti pavline u mirnom uživanju spomenutih selišta. Uz druge pojedinosti iz zadužnice koje imaju svoje značenje, ali treba upozoriti da postoji njezin drugi nacrt pod naslovom *Alia eiusdem pro eodem*⁶⁸ s nekim razlikama: hrvatski ban će dobiti od biskupa Bratulića 400 carskih talira dobre i pravedne mjere te 600 ugarskih forinti; za taj dug ban Drašković zalaže 14 kmetskih selišta na njegovu dijelu grada Trakošćana i razorenog grada Kamenice; zajam je podignut na godinu dana, od Duhova 1605. do istog blagdana 1606.⁶⁹

Istoga dana, na Duhove 1605. pozajmio je Ivan Drašković pred zagrebačkim kaptolom od biskupa Šimuna Bratulića iznos od 1350 carskih talira. Novac je banu trebao za nakup Medvedgrada od baštinika obitelji *Gregorijanec*. Obveznica je sačuvana, a zajam je trebao biti vraćen do Bogojavljenja 1606. Ne bude li ban mogao vratiti dug, mogu lepoglavski pavlini odmah snagom obveznice zaposjesti 15 kmetskih selišta na području Trakošćana ili Kamenice sa svim prihodima propria autoritate ili posredništvom podžupana varaždinske županije.⁷⁰

Arhivska građa o Šimunu Bratuliću koja je sačuvana u Rimu, Zagrebu i Beču većinom je bogata riznica podataka o pavlinima, o crkvenim prilikama u Hrvatskoj, o društvenim odnošajima.

Konačno, Šimun Bratulić je rođen na hrvatskom najvećem poluotoku, u drevnom pavlinskom sjedištu prihvatio je redovnički poziv kao životnu usmjerenost i življenje. Stekao je onodobno moguću izobrazbu, istaknuo se svojom darovitošću i razboritošću. Odlučan i srčan obnašao je visoke službe u svome redu i crkvenom ustrojstvu. Osobnom hrabrošću bio je uzorom bojovnicima kao što je redovnicima prednjačio opsluživanjem redovničke stege za koju se zalagao u vrijeme kada su bile potrebne preinake. Zalagao se za izobrazbu svojih suredovnika, ali je doveo isusovce kako bi promicali kulturni život u Hrvatskoj. Malo se zna o njegovu djelovanju kao srijemskog biskupa, ali je kao zagrebački crkveni poglavar želio obraniti crkvena prava, no kad je dirnuo u statutarne povlastice zagrebačkih kanonika, izgubio je spor. Dobar suradnik hrvatskih građanskih vlasti, gorljivo se zauzimao u suzbijanju protestantizma. Nije dočekao promaknuće za bačko-kaločkog nadbiskupa, ali je u crkvenoj i narodnoj povijesti ostao zabilježen kao pobožan redovnik, iskren domoljub i vrlo zauzeti zagrebački biskup. Možda temperamentniji i srčaniji od brojnih svojih suvremenika, ali svakako neporočni redovnik i časni crkveni dostojanstvenik, branitelj katoličanstva u Hrvatskoj.

⁶⁸ Protocolla Cap. Zagrab., Nr. 26, p. 653.

⁶⁹ Dočkal je u svome rukopisu priložio prijepis (tipkopis) zadužnice bana I. Draškovića, usp. str. 138.

⁷⁰ Usp. bilj. 68.

E. Esterházy — biskup prosvjetiteljskog stoljeća

Stotinjak godina nakon Bratulića upravljao je pavlinskim redom u službi 3. vrhovnika *Mirko/Emerik III. Esterházy* (1702.—1708.).⁷¹ Osim osobnoga imena koje dio pisaca piše prema latinskom *Emericus* kao *Emerik* (madž. *Imre*), drugi ga spominju prema hrvatskom *Mirko*, treba upozoriti i na obiteljsko ime (prezime). Obično ga hrvatski izgovaramo kao *Esterhazi*. Držim da bi za takav izgovor spomenuto obiteljsko ime prema madžarskoj ortografiji trebalo biti ispisano *Esterházy*. No, *Emerik Esterházy* nije se ni kao pavlin ni kao biskup potpisivao prema spomenutom madžarskom pravopisu nego uvijek *Esterházy* što upućuje na to da bi ga dosljedno tomu trebalo čitati kao *Ešterhazi*. Međutim, prema podacima obitelj *Esterházy* bila je među najuglednijim plemićkim obiteljima u Ugarskoj, koju su god. 1584. zvali *Zerházy* kada je njezin član *Franjo*, podžupan požunske županije, promijenio ime u *Esterházy*. Budući pak da je god. 1421. član spomenute obitelji *Nikola I.* dobio od cara *Žigmunda* imanje i dvorac *Galantha* (u požunskoj županiji), nazivali su se *Esterházy de Galantha* (barones). Godine 1712. promaknut je *Pavao Esterházy de Galantha*, palatin ugarski (1681.—1713.) na čast kneza. Otuda dioba obitelji na kneževsku i grofovsku granu.⁷² U crkvenoj povijesti spominju se iz obitelji *Esterházy* biskupi: *Emerik* u *Njitra* (1740.—1763.), *Karlo* u *Vacu* (1759.—1762.), zatim u *Egeru/Jegar* (1762.—1799.), *Pavao* u *Pečuhu/Pécs* (1780.—1799.) i *Ladislav* u *Rožnovi* (1810.—1824.). U hrvatskoj narodnoj povijesti, osim zagrebačkog biskupa o kojem je riječ u ovom radu, među banovima spominje se *Josip Esterházy* koji je 1733. postao hrvatskim banom, a umro je kao *judex curiae* god. 1748.

O obitelji *Esterházy* zabilježio je brojne podatke spomenuti *Emil Kisbán* najprije u prvoj knjizi o pavlinima,⁷³ a također u drugoj objelodanjennoj dvije godine kasnije (1940.).⁷⁴ U grbu pak obitelji *Esterházy* nalazi se na modrom polju okrunjena zlatna ptica okrenuta nadesno iznad zlatne krune, u desnoj joj nozi goli mač sa zlatnom ručkom, a u lijevoj joj je zelena grančica s tri crvene ruže.⁷⁵

Prema podacima iz pavlinskih samostanskih knjiga (bilješke o obučenicima i novozavjetovanim redovnicima) *Mirko Esterházy de Galantha* rođen je 17. prosinca 1665. u *Vágrýhelyu*.⁷⁶ Roditelji su mu bili *Mirko* i *Suzana* rod. *Bucsányi*. Srednoškolsku izobrazbu stekao je u *Trnavi* (*Tyrnavia*, *Nagyszombat*) i *Šopronu*,⁷⁷

⁷¹ *Mirko/Emerik Esterházy* je bio treći vrhovnik Reda istoga imena: *Mirko I.* upravljao je od 1540. do 1544., *Mirko II.* (*Bakay*) od 1553. do 1556. i spomenuti *Mirko III.* (*Emericus* — krsno ime je latinski zabilježeno u matičnim knjigama. No, u literaturi je zagrebački biskup za dio pisaca *Emerik*, za druge pak *Mirko*, kako je spomenuto.)

⁷² *Usp. Barlé*, n. dj., 423—424.

⁷³ *EK*, I., 186, 216, 232 (o obitelji); *Antun*, 316; *Mirko*, 46, 251, 283, 302, 304, 307, 308, 309, 310, 317; *Nikola* 197, 214; *Pavao* 224, 238, 239, 255, 282, 286, 287, 288.

⁷⁴ *EK*, II., 27, 80, 129 (o obitelji); *Antun* 26, 58; *Franjo* 22, 26, 61, 239, 295, 407; *Mirko*, biskup u *Njitra* 44; *Mirko*, biskup zagreb. i nadb. ostrogonski, 11, 28, 29, 42, 46, 49, 51, 66, 72, 73, 85, 90, 91, 92, 94, 125, 129, 150, 151, 160, 235, 240, 241, 275, 279, 285, 348, 354, 355, 360.

⁷⁵ *Usp. Barlé*, n. dj., 424.

⁷⁶ *Joszeff Szinyei*, *Magyar irók élete és munkái*, II. Budapest 1891. spominje god. 1663. kao godinu rođenja *Mirka Esterházyja*.

⁷⁷ *EK*, I., 307.

dok je prema članku J. Barlèa »gramatikalne škole izučio u Trnavi, a poetiku i retoriku u Šopronyu«. ⁷⁸ Pavlinsku redovničku odjeću obukao je 25. srpnja 1680. u *Bondorfu* (samostan sv. Volfganga). Nakon godine kušnje (pripravništva; novaštva) položio je prve redovničke zavjete 27. srpnja 1681. u ruke tadašnjeg poglavara *Ljudevita Barilovića*, koji je kasnije dvaput bio vrhovnim poglavarom reda (1690. 1695. i 1709.—1712.). Mladog su redovnika poglavari uputili u svoje učilište u Bečkom Novom Mjestu, gdje je učio filozofiju i slušao tada glasovitoga Ladislava Landora. ⁷⁹ Međutim, tijekom 1683. zbog političkih neprihoda (put Kara Mustafe prema Beču, nemiri pristaša Mirka Thökölyja i dr.) maknuo se E. Esterházy iz Bečkog Novog Mjesta i sklonio se u Hrvatsku. ⁸⁰ Budući da se mladi redovnik »odlikovao u naukama, a također u redovničkoj disciplini«, ⁸¹ poglavari su ga uputili u Rim (1683.) u njemačko-ugarski zavod *Germanicum* na studij bogoslovske znanosti. Osim što pisci ističu umne sposobnosti mladoga E. Esterházyja, njegove kreposti i pobožnosti, bilježe također da je obranio bogoslovske teze maxima cum laude, a posvetio ih je isusovačkom vrhovnom poglavaru *Thyrsu Gonzalesu*. U Domovinu se vratio 1687. s akademskim stupnjem doktoratom. Svećenički je red primio 27. srpnja 1688. i započeo je s predavanjima filozofije u Lepoglavi. ⁸² Međutim, E. Kisbán u životopisu E. Esterházyja piše da je bio upućen u rimski kolegij *Apollinaris* odakle se vratio s doktoratom teologije. ⁸³ Emerik Esterházy je najprije predavao dvije godine u Lepoglavi, a zatim u Trnavi: »in generali studio Tyrnaviensi Theologicae explanabat difficultates«. ⁸⁴ Ondje je ostao devet godina, sve dok s punim povjerenjem 1696. nije izabran za generalnog tajnika pavlinskog reda. Za službe generalnog tajnika pavlinskog reda boravio je u Remetama koje je posebice zavolio i gdje je bio samostanski poglavar (prior). ⁸⁵ Životopisci ističu da je E. Esterházy kao remetski poglavar uveo u svoju zajednicu pobožnost da redovnici svakoga dana iza *Vespera* otpjevaju stojeći zaziv Bogorodici *Salve Regina*. To je kasnije kao vrhovni poglavar reda protegnuo na sve pavlinske redovničke zajednice. ⁸⁶ U službi generalnog tajnika brinuo se za brojne pavlinske »crkve i samostane u Hrvatskoj, da se poljepšaju i obnove«. ⁸⁷

Za službe generalnog tajnika E. Esterházyja dogodila se razdioba hrvatskih pavlina od ugarskih nakon niza pokušaja da se nespornosti uklone. Golema je zasluga *Gašpara Malečića* za ustrojstvo samostalne pavlinske redodržave, ali Mirko Esterházy je u to doba, 25. listopada 1700., primljen među hrvatske pavline — *receptus a Croatis pro indigena*. Na prvom zboru hrvatske redovničke pokrajine 7. ožujka 1701. bio je Esterházy izabran za provincijalnog vikara nove pokrajine, a 3. lipnja 1702. na generalnom kapitulu u Marjanki (Maria Thall), nakon odrek-

⁷⁸ Barlè, n. dj., 424.

⁷⁹ Ladislav Landor u usp. EK, I., 248, 267, 269, 279, 302, 303, 307, 308.

⁸⁰ EK, I., 250—251.

⁸¹ Barlè, n. dj., 424.

⁸² Isto djelo, ondje.

⁸³ EK, I., 307.

⁸⁴ Benger, *Annalium eremi-coenobiticorum* (...), 358; *Acta Paulinorum*, t. IV. ... Dočkal, *Životopisi značajnih pavlina*, rkps, s. v. — Barlè, n. dj., 424.

⁸⁵ Usp. Ante Sekulić, Remete, Zagreb, 1968., 96—97.

⁸⁶ Isto djelo, 97.

⁸⁷ Šematizam zagrebačke nadbiskupije. Zagreb, 1966., 39.

nuća Gašpara Malečića, izabran je za vrhovnog poglavara svih pavlina, 63. po redu, u nizu vrhovnika.⁸⁸ Janko Barle pripominje da je dokazao kako je »dorastao toj teškoj službi. Bila su onda doista teška vremena.«⁸⁹ Već je spomenuto da je početak XVIII. stoljeća obilježen nemirima pristaša M. Thökölyja i bunom *Franje Rákóczija* (Ferenc Rákóczi).⁹⁰ Potonji je poduprt francuskim kraljem Ljudevitom XIV. zagospodario sjevernim ugarskim pokrajinama.⁹¹ Zbog krvavih obračuna i opće, pogibeljne nesigurnosti u Ugarskoj premjestio je E. Esterházy vrhovno sjedište pavlina iz Elefanta u Lepoglavu. Za njegova poglavarstva sjedište je ostalo ondje.⁹²

No, osim nemira u Ugarskoj krv je tekla također u Poljskoj gdje su Švedi pod vodstvom srčanoga i odlučnoga kralja Karla XII. (1697.—1718.) nastojali oti krunu kralju Augustu II. U metežu su stradali brojni pavlinski samostani u Poljskoj, a nadaleko je poznata obrana Częstochowe. Sačuvani su podaci u čenstohovskom arhivu o Esterházyjevu zauzimanju za svoje redovničke podložnike pa N. Benger bilježi o vrhovniku reda: »In regendis quoque subditis suavi potius gubernio et amore utebatur: quia non sic excubiae, non circumstantea tela quam tutatur amor, ut canit Claudianus.«⁹³ U obavljanju poglavarstva službe M. Esterházy je imao vrsna suradnika *Ivana Kristolovca* (Krištolovec), koji je najprije bio generalni vikar reda, zatim pak vrhovnik (1714.—1721.).⁹⁴ Ivan Kristolovec (János Krisztolovecz) pisac je djela *Descriptio synoptica Monasteriorum Ordinis S. Pauli I. Eremitae in Illyria olim fundatorum* kojim se služio već spomenuti Nikola Benger,⁹⁵ a ostalo je do danas u rukopisu.

Uz veliki obnoviteljsko-graditeljski zamah M. Esterházyja koji zasluuje posebnu pozornost, za hrvatske pavline je značajno što je temeljito popravljena remetska crkva, a glavni je žrtvenik u njoj darovao kanonik *Ivan Znika*.⁹⁶ lepoglavska crkva i samostan urešeni su lijepim slikama (Luka Margraff, umro 25. kolovoza 1704.), obnovljen je samostan u Sveticama, popravljen je samostan u Kamenskom i podignut na stupanj priorata, a posebice su izdašni i vrijedni njegovi darovi remetskoj i lepoglavskoj crkvi.

Podrijetlom iz ugledne ugarske velikaške obitelji, školovan u Rimu, zauzet u službama Reda svratio je Mirko Esterházy pozornost javnih djelatnika i uglednika. Nije bilo zato posebno iznenađenje kad ga je kralj *Leopold I.* imenovao 1706.

⁸⁸ Sekulić, n. dj., 97.

⁸⁹ Barle, n. dj., 424.

⁹⁰ EK, I., 311—312.

⁹¹ Šišić, Pregled povijesti (...), 316, 317; — Homan - Szekfü, A magyar nemzet története, IV. Sándor Markai, II. Rakóczi Ferenc II. Budapest 1907., 395—403.

⁹² Sekulić, n. dj., 97. — Barle, n. dj., 424.

⁹³ Barle, n. dj., 424. prema Bengeru.

⁹⁴ EK, I., 38, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 51, 55, 56, 58, 60, 62, 63, 64, 192, 206, 220, 258, 279, 300, 302, 307, 309, 310, 318, 319. — II., 10, 12, 19, 66, 68, 71, 86, 128, 133, 142, 227, 354.

⁹⁵ Ivan Kristolovec (1658—1730) je Hrvat, Varaždinac. Stupio je među pavline s osamnaest godina u Remetama. Filozofiju je učio u Lepoglavi; bogosloviju u Beču. Bio je profesorom na pavlinskim učilištima, posebice je bio zauzet oko diobe hrvatske redodržave od ugarske. Poznat je kao graditelj u Lepoglavi. Preveo je knjigu Tomaša od Kempisa od nasledovanja Kristuševoga knjige četiri (1789.). Još su mu djela *Žiće sv. Marte i Magdalene, Život sv. Pavla, De origine Ordinis* (Rim, 1702.) i dr. Usp. Benger, *Annalium* (...), 234, 297, 330—331, 401—416, 430—431, 467—552.

⁹⁶ Sekulić, n. dj., 103—105.

biskupom u Vácu.⁹⁷ No Esterházy je i dalje obavljao vrhovničku službu u redu, dok nije 4. ožujka 1708. posvećen za biskupa u Požunu. Posvetitelj mu je bio ostrogonski nadbiskup i ugarski primas *Kristijan August* (1703.—4. lipnja 1708.)⁹⁸ i *Adam Erdödy*, biskup u Njitri. Među uglednicima na svečanosti bio je i spomenuti pavlin Ivan Kristolovec, kojemu je novi biskup predao knjigu redovničkih uredbi i pečatnik, pa je tako položio svoju vrhovničku službu u ruke generalnog vikara pavlina.

Teško je prosuditi koliko je M. Esterházy bio raspoložen prihvatiti upravu biskupije, jer se u spisima u Vatikanu može pročitati: »Non residit in sua Dioecesi Vacensi, sed vel Vienna, vel in Croatia permansit in monasteris sui Ordinis Lepoglavensi observantes...«⁹⁹ Nije, dakle, stolovao u Vacu nego je živio u Beču ili u Hrvatskoj, u samostanima svoga reda. Razlozi takvom ponašanju mogu biti već spomenute političke neprilike, ali i gospodarski razlozi. Esterházy, naime, piše kralju *Josipu I.*: »Pišem pred licem Božjim, da sam siromašak koji nema ni konja s kojim bi se vozio kući i dužan sam tri tisuće florena.«¹⁰⁰ a u jesen 1708. u molbi kralju da mu podijeli zagrebačku biskupiju kao da ponavlja istinu o svojim prilikama: »Neka se urođena dobrota Vašega presvetog veličanstva smiluje mojoj već potpuno krajnjoj siromaštini (priznajem pred Bogom) da nemam od čega živjeti, razapet između Reda i biskupstva u koje sam primljen.«¹⁰¹

Kada je, naime, umro zagrebački biskup Martin Brajković (4. lipnja 1708.) u Beču, zamolio je Mirko Esterházy kralja da mu — kako je spomenuto — podijeli zagrebačku biskupiju, koja je bila »unosnija od njegove« u Vacu.¹⁰² Znao je, međutim, da unatoč tome što je Madžar neće biti oporbe protiv njegova imenovanja: »Regnum Croatiae nusquam fuerit contrariatum neque contravietur pracficiendo sibi Episcopo Hungaro.«¹⁰³ Zagrebački je kaptol podupro molbu i 12. kolovoza 1708. predstavkom kralju molio imenovanje M. Esterházyja zagrebačkim biskupom (za senjskog biskupa *Benka Bedekovića* bila su dva člana, ostalih petnaestak pak za M. Esterházyja).¹⁰⁴ Zanimljivu pojedinost spominje J. Barlé u povodu molbe: pokušaj kralja preko ugarskog prvostolnika Kristijana Augusta da M. Esterházy, ako postane zagrebačkim biskupom, pomogne grofovc *Csaky* koji su u Rákóczyjevoj buni izgubili posjede.¹⁰⁵ Premda je odgovorio kralju »nullum Epi-

⁹⁷ Archivum Secretum Apost. Vaticanum; Processus inform. de qualitatibus Emerici Esterházy, provincialis paulinorum ad epptum Vaciensem (...), 1707.

⁹⁸ Martin *Brajković*, Senjanin, bio je prije dolaska u Zagreb senjskim biskupom (1699.—1703.). Trsio se oko promaknuća Zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije.

⁹⁹ Archivum Secretum Apost. Vaticanum, 518 —525. Processus inform. 1707. Viennae servatus.

¹⁰⁰ »In conspectu Dei scribo, me adeo pauperem esse, quod neque equi, quibus domi vehor, mei sint et actu tribus millibus teneor florenorum« (Nadb. arhiv, Zagreb, Liber supplices, I., br. 49.)

¹⁰¹ »Commisereatur innata pietas Majestatis Vestrae Sacratissimae paupertati meae iam penitus extremae, qui (coram Deo fateor) sumptibus vivendi careo, medius ordinem inter de quo et Episcopatum in quem sum assumptus.« (Ondje, br. 45.)

¹⁰² Barlé, n. dj., 430.

¹⁰³ Kaptolski arhiv, Zagreb; Epistolae ad Epis. Zagrab. L, br. 71. Pismo je upućeno hrvatskom banu grofu Ivanu *Palfiju Pálffy* (1704.—1732.), 1. kolovoza 1708.

¹⁰⁴ Nadb. arhiv, Zagreb; Publ. 584.6.

¹⁰⁵ Barlé, n. dj., 440.

scopatum cum aliqua conditione, pacto, obligatione, aut pensionis promissione acceptare possum«, ipak je nakon imenovanja »titulo charitativi subsidii« spomenutim grofovima davao godišnji iznos (1500, a zatim 1200 r. forinti). Prema sačuvanim spisima ipak se M. Esterházy obratio Sv. Stolici pro dispensatione recuperandae praefatae Ecclesiae, a papa Klement XI. potvrdio ga je 9. rujna 1709. zagrebačkim biskupom i istodobno ga odriješio »ab omnibus, quibuscumque innodatus forte existeret censuris Ecclesiasticis«. ¹⁰⁶

Papinskoj potvrdi prethodio je u skladu s uredbom Grgura XIV. postupak — processus informationis. Ispitivanje svjedoka i provjera podataka obavljeno je u palači nuncijature u Beču (Vicna Austriae), 5. prosinca 1708. ¹⁰⁷ Kada je pak imenovanje potvrđeno, Zagrebački kaptol je M. Esterházyja molio (20. rujna 1708.) neka što prije preuzme upravu: »nam tam ampla Dioecesis sine vero suo et consecrato Episcopo tam diu absque gravi jactura non potest...«. ¹⁰⁸ Doista je M. Esterházy već u jesen iste godine (11. studenog 1708.) svečano ustoličen u zagrebačkoj stolnici; ¹⁰⁹ imao je tada četrdeset i tri godine; bio je tada... »u najljepšoj muževnoj dobi, odvažna i oširoka lica, tamne kose i tamnih crnih brkova, na hrvatski način dolje spuštenih i samo malenih zalistaka bez brade. Esterházy je zadnji biskup zagrebački, koji je nosio brkove.« ¹¹⁰

Prema pavlinskom povjesničaru N. Bengeru, novi je zagrebački biskup nakon ustoličenja slijedećega dana ujutro hodočastio u Remete i darovao Mariji zlatni križ, bogato urešen rubinima. ¹¹¹

O djelatnosti biskupa Esterházyja postoji obilata arhivska grada sačuvana uglavnom u Nadb. i Kaptolskom arhivu u Zagrebu. ¹¹² Najčešće su biskupu pisali Ivan Kristolovec, Stjepan Demšić, Antun Češković/Českovich, Nikola Malenić i drugi uglednici, redovnički poglavari i pojedinci. Sadržaji pisama su raznovrsni (crkvena pitanja, ređenja, odnošaji među župnicima i župljanima, sporovi i sl.). Prema sačuvanim podacima o biskupstvu M. Esterházyja u Zagrebu nije Ordinarij imao većih teškoća sa svećenstvom, jer je među njima bio »bolji duh i veće znanje« — kako spominje životopisac i bilježi da u to doba »nije bilo odviše velika nestašica svećenstva«. ¹¹³ U biskupskoj službi proputovao je M. Esterházy svoju prostranu biskupiju ne samo kao pohoditelj nego i kao djelitelj sakramenata krizme i svećeničkog ređenja. Svećenički red prima se obično u stolnoj crkvi i u određenim danima (kvaterne subote, Velika subota), ali Esterházy je to obavljao često ne samo *extra tempora*, nego i izvan biskupskog sjedišta. Tako je životopisac J. Barlé na

¹⁰⁶ Usp. Nadb. arhiv, Zagreb; Libelli supplices, I., br. 44, 47, 48, 50.

¹⁰⁷ Archivum Secretum Apost. Vaticanum. Process, inform. 1707. — Viennae servatus — 518—525.

¹⁰⁸ Kapt. arhiv, Zagreb, Epistolae ad episcopos, L, br. 76.

¹⁰⁹ Benger, Annalium (...), II., 405.

¹¹⁰ Barlé, n. dj., 441.

¹¹¹ Benger, n. dj., II., 405.

¹¹² Primjerice: Epistolae ad episcopos, L (13. IV. 1707. —21. XII. 1708.), LI (4. I.—22. I. 1709.), LII (25. I. 1710. —16. II. 1710.), LIII (1. VII. —31. XI. 1710.), LIV (2. XII. 1710.—31. III. 1711.), LV (2. IV.—30. VIII. 1711.), LVI (1. X. 1711.—30. XII. 1711.), LVII (1. I.—30. VII. 1712.), LVIII (2. IV.—29. X. 1712.), LIX (2. XI. 1712.—20. XII. 1713.), LX (23. II. 1713.—29. VI. 1714.), LXI (6. VII.—29. XI. 1714.), LXIII (7. IV. 1715.—27. X. 1715.), LXIV (1. XI. 1715.—26. VIII. 1716.), LXV (2. IX.—26. XI. 1716.), LXVI i drugi spisi.

¹¹³ Barlé, n. dj., 449.

temelju knjige redenika i arhivske građe utvrdio da je Esterházy obavio svećeničko redenje četiri puta u Varaždinu (30. studenog 1708; 26. ožujka 1712. u kapucinskoj crkvi i 29. ožujka 1712. u franjevačkoj crkvi), u Remetama (29. i 30. kolovoza 1718), u Samoboru, u kapeli sv. Ane (20. siječnja 1711), u Lepoglavi (13. srpnja 1709., 22. siječnja 1713.), u Beču (početkom svibnja 1712.) i drugdje.¹¹⁴ Razlozi takvom postupku bili su različiti, primjerice siromaštvo redenika: »pauperculus Clericis, male vestitis et peius calecatis« piše franjevački provincijal u molbi da biskup podijeli redove njegovim klericima. Svećeničke redove dijelio je u kućnoj kapelici, kod klarisa i isusovaca i drugdje; među redenicima su bili cisterciti, kartuzijanci, franjevci, dominikanci, isusovci i pavlini. Budući da je bio boležljiv, a često i odsutan iz Zagreba, sakramente su dijelili susjedni biskupi iz Senja, Srijema, Bosne i Pićna.

Bilo je također nesporazuma koje je biskup M. Esterházy morao rješavati, kao primjerice kad se god. 1715. radilo o tome da se pavlini nasele u Koprivnici čemu su se ozbiljno protivili franjevci.¹¹⁵

Uz Esterházyjevo ime spominje se zaklada kod zagrebačkog kaptola u korist slabije opskrbljenih župnika. Zaklada je utemeljena 6. siječnja 1719. uz iznos od 6300 forinti. Radi se o svojevrsnoj misnoj zakladi; naime, župnici skromnijih prihoda služili bi mise na biskupovu nakanu uz naknadu od kamata položenog iznosa.

U društveno (političkom) životu hrvatskog naroda E. Esterházy je bio uključen svojom službom i jamačno iskrenim raspoloženjem prema narodu među kojim je djelovao kao poglavar najveće biskupije. Poput svojih pređasnika i M. Esterházy je sudjelovao u povijesnim odlukama, posebice u poslovima oko *Pragmatičke sankcije*.¹¹⁶ Josip I. je umro, a naslijedio ga je brat Karlo III. (1711.—1740.), koji je bio jedini muški član habsburške obitelji. Budući da je zakonom iz 1687. rečeno da Hrvati i Ugri nakon izumrća muške loze Habsburgovaca mogu slobodno birati sebi kralja, u rješenju pitanja oko mogućnosti da po ženskoj lozi bude razriješeno baštinstvo pomagao je zagrebački biskup Mirko Esterházy, koji je u odsutnosti bana Ivana Palffyja sazvao vijeće u svome dvoru 9. ožujka 1712. Raspravljalo se o mogućnosti da ženska osoba iz vladalačkog doma sjedne na prijestolje. Nakon vijećanja 11. ožujka 1712. na biskupov prijedlog odlučeno je »da će se povjeriti onoj i onakvoj ženskoj lozi austrijskog roda koja će posjedovati ne samo Austriju, nego i Štajersku, Korušku i Kranjsku, a stolovati u Austriji«. Uz biskupa su bili *Ivan Drašković, Franjo Ks. Delišimunović i Juraj Plemić Otočki*.¹¹⁷ Saborski zaključak (čl. VII.) naziva se *hrvatskom Pragmatičkom sankcijom*.¹¹⁸ O spomenutom pak zaključku te postupcima Karla III. i požunskog sabora napisane su brojne rasprave, članci, ali ovdje je prigoda upozoriti da ugarski političari nisu imali dobro mišljenje, jer se kao Mađžar zauzimao za hrvatske probitke koji nisu bili u skladu s ugarskim željama i težnjama. Zagrebački kanonik *Tomo Kovačević* je zabilježio: »Otuda posvemašnja omraženost Esterházyjeva imena, klevetnici su mu ukaljali čast, zatim

¹¹⁴ Isto djelo, 450.

¹¹⁵ Kapt. arhiv, Zagreb; Epistolae ad episcopos, LXII, br. 77.

¹¹⁶ Šišić, n. dj., 318—319.

¹¹⁷ Ondje.

¹¹⁸ *Ivan Kukuljević, Iura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, II*, Zagreb 1862., 105—107. Izvornik saborskih zaključaka čuva se u Beču. Staatsarchiv.

je pokrenut toliki prijezir crkvenih i svjetovnih ljudi da mu nitko nije želio napredak/dobitak, osim onoga što nisu mogli zapriječiti.«¹¹⁹

Čini se ipak da su ljudi oko prijestolja znali nagraditi vrijedne usluge pa je tako Mirko Esterházy postao god. 1714. tajnim savjetnikom uz posebnu naklonost Karla III. Biskup je još jednom bio iznimno koristan dvoru kada je na saboru u Požunu god. 1741. bio osloncem i uporištem *Mariji Tereziji*; okrunio ju je za caricu 25. lipnja 1741., pomagao joj novcem i vojnicima.¹²⁰ Odan dvorskoj politici zagrebački je biskup god. 1723. primio vesprimsku biskupiju (*Veszprem*) te je uskoro postao i dvorskim kancelarom. Kada je pak 23. kolovoza 1725. umro ugarski prvostolnik i kardinal Kristijan August, vojvoda saksonski, zauzeo je Mirko Esterházy stolicu ostrogonskih nadbiskupa i prvostolnika. Međutim, dvije godine kasnije 22. svibnja 1727. dobio je nadbiskupski palij iz Rima. Unatoč krhku zdravlju mogao je 25. srpnja 1738. proslaviti zlatomisničku obljetnicu. Uglednički položaj pridonio je obitelji Esterházy da učvrsti svoje društvene utjecaje. Punihi dvadeset godina obnašao je najugledniju crkvenu čast u Ugarskoj sve do 1745. U jesen (6. listopada) spomenute godine umro je Mirko Esterházy u Požunu navršivši 81 godinu života. Pokopan je ondje u kapeli sv. Ivana Milostinjara koja pripada crkvi sv. Martina.¹²¹

Nikola Benger piše da je Mirko Esterházy bio virtutibus et scientiis cultissimus,¹²² a F. Orosz pak prosuđuje o njegovu kreposnom životu: »vjernička pobožnost prema svecima, neprijepona pastoralna budnost, mudrost u nadzemaljskim i ovozemnim stvarima, spretnost u crkvenom i građanskom pravu, natjecanje gorljive brižnosti u zajedništvu crkava i kraljevstava.«¹²³

Životopisci pripominju da je Mirko Esterházy darivao crkve, posebice remetsku i stolnu crkvu, posebice se među darovima ističe zlatni kalež i srebrni antependij pred glavnim oltarom.¹²⁴ Kamilo Dočkal pak kao vrsni poznavatelj povijesti hrvatskih pavlina piše da je Mirko Esterházy »za svog biskupovanja nabavio svu silu crkvenog posuda i odijela, koje se ne samo odlikuje svojom umjetničkom vrijednošću nego je i sjajan dokaz o biskupovu finom ukusu i poznavanju umjetnosti.«¹²⁵

Na temelju brojnih pisama Janko Barle je pokušao utvrditi što je sve darovao E. Esterházy zagrebačkoj stolnici (*Epistolae ad episcopos Zagrabieneses*, spomenute u bilj. 112 ovog rada). Prema njemu »prekrasni tijelovski ornat (je) dar toga biskupa«,¹²⁶ zatim god. 1714. »vezeni antependij, što ga je također izradio poznati nam već majstor Heno«,¹²⁷ a slijedio je već spomenuti srebrni antependij. Spomenik

¹¹⁹ »Unde Esterhasii nomen ubrique odiosum, honor a detractoribus dire laceratus, commota denique tanta indignatio a sacratis aequae ac laicis viris, ut illi nihil partum voluerint, nisi quod fecisse non poterant.« (Tomo Kovačević, *Catalogus praesulum Zagrabienensium*. Vjesnik kr. zemaljskog arkiva, XIV. Zagreb, 1912., 67 [Objelodanio Vjekoslav Klaić].)

¹²⁰ Usp. Barle, n. dj., 474. — EK, II., 129.

¹²¹ Sekulić, n. dj., 98.

¹²² Benger, n. dj., 594.

¹²³ »religiosissima in Divos pietas, indefessa vigilantia pastoralis, sublimis et in summis rebus mire effulgens sapientia, canonici civilique iuris Patrii exacta parita, intensissima in commune Ecclesiarum ac Regnorum emolumentum providentia.« (Franciscus Orosz, *Synopsis annalium proto-eremitorum ff. eremitorum Ord. s. Pauli. Posonii 1747.*, 319.)

¹²⁴ Šematizam zagrebačke nadbiskupije. Zagreb 1966., 39.

¹²⁵ Kamilo Dočkal, *Životopisi pavlina* (...), rkps. Kaptolski arhiv, Zagreb (sine sign.).

¹²⁶ Barle, n. dj., 462.

¹²⁷ Ondje.

biskupove darežljivosti je žrtvenik sv. Ignacija u crkvi sv. Katarine u Zagrebu, ističe se dragocjeni kalež (1718) darovan remetskoj crkvi i križ darovan nakon ustoličenja; također je biskup podigao žrtvenik u crkvi zagrebačkih klarisa, u franjevačkoj crkvi u Požegi. Premda nije pouzdano poznato što je Esterházy darovao Lepoglavi odnosno pavlinskom samostanu ondje, ali god. 1710. pridonio je E. Esterházy svoj obol uređenju lepoglavske samostanske knjižnice.¹²⁸ U predgovoru i posveti svoje knjige sažeo je Nikola Benger o biskupu Esterházyju, negdašnjem vrhovnom pavlinskom poglavaru, ovo: »Alia quam plurima Divorum Templis. Claustralium Coetibus, pauperumque turbis pietissime exhibita munificentiae Tuae monumenta Te jubente celata, melius reputasti aeternitatis paginis inscribenda.«¹²⁹

Konačno, u prvoj polovici XVIII. stoljeća crkvene i narodne povijesti Emerik Esterházy, rodom Mađžar, ističe se ne samo kao »muž neporočnog života«, uzoran pavlin, poglavar i uglednik nego također kao djelatnik širokog zamaha koji je sebe utkao u zbivanja onodobna u redu, Crkvi i narodu.

Emerik Esterházy je stekao zasluge i ovim djelima:

— objelodanio je životopis sv. Ivana Milostinjara — na hrvatskom, njemačkom, latinskom i mađarskom jeziku (Požun, 1732);

— ustanovio je Bratovštinu sv. Ivana Milostinjara i sastavio za nju pravila, tiskana 1732;

— sastavio je govor o povijesti i zaslugama lepoglavskog samostana u povodu njegovog 300. obljetnice; govor se u rukopisu čuvao u Lepoglavi, u *Liber annuarum*;

— sastavio je izbornicima govor u povodu prvog kapitula nove hrvatske pavlinske pokrajine 1701; govor se čuvao među lepoglavskim rukopisima;

— napisao je kao general reda brojne pobudnice koje je uputio pavlinskim samostanima.

Ta djela i zasluge spominju biskupovi životopisci, no čini se da unatoč nastojanjima J. Barlea nema potpune monografije, cjelovita prikaza velikoga pavlina i istaknutog uglednika. Emerik Esterházy je, naime, bio ne samo potomak čuvene obitelji nego i sudionik u životu Crkve i austrijskog carstva u prvoj polovici XVIII. stoljeća.¹³⁰

Emerik Esterházy je polovicu svojega života proveo na hrvatskom tlu, među našim redovnicima i oblikovao svoj životni poziv, izgradio je svoju osobnost pod našim podnebljem i koliko je god mogao, želio je i nastojao podijeliti sve hrvatske crkvene i narodne probleme, teškoće sa svojom redovničkom subraćom, s našim voditeljima državnoga i društvenog života: ostao je član hrvatske redodržave, bio je zagrebački biskup, u svome je biskupskom dvoru rješavao državnička pitanja. Među graditeljima naše crkvene i narodne povijesti E. Esterházyju pripada časno mjesto.

* * *

Između života i rada Šimuna Bratulića i Emerika Esterházyja vremenska je razlika od stotinjak godina. No u povodu 900. obljetnice zagrebačke čini se uputnim osvjéziti spomen na dva pavlina koji su dosegli najviše službe u zagrebačkom

¹²⁸ Isto djelo, 463.

¹²⁹ Benger, *Annalium* (...), predgovor.

¹³⁰ Usp. Sekulić, n. dj., 98. — N. Benger, *Catalogus autorum* (...), Arhiv JAZU, II. b 143. — F. Orosz, *Synopsis Annalium eremi-coenobiticorum Ordinis s. Pauli* (...), Sopronii 1747., 277, 300.

i narodnom životu općenito. Razlika je među njima u podrijetlu: Bratulić je istarski Hrvat, Esterházy je pak potomak ugledne ugarske velikaške obitelji. Vezuje ih pripadnost istom crkvenom redu, školovani su u Rimu, obojica su bili vrhovni poglavari svoje redovničke zajednice. Temperamentniji Š. Bratulić se uz krunicu prihvaćao mača i vrlo srčano obavljao vojne obveze, dosljedno je suzbijao širenje protestantizma, doveo je isusovce u svoj biskupski grad, u gorljivosti oko svojih zamisli sukobio se sa zagrebačkim kaptolom, od svojih suredovnika tražio je obnovu stege, preinake u životu i ponašanju. Bio je dosljedan, postojan, ali odano poslušan Rimu i predani suradnik hrvatskih vlasti.

Stotinjak godina nakon Bratulića sjeo je na zagrebačku biskupsku stolicu M. Esterházy, osoba drukčije naravi, djelatnik u drugim društvenim uvjetima. Uspješno je prebrodio nemire i pogibelji (primjerice Rákóczyjevu bunu), savjesno je obavljao službu pavlinskog vrhovnika, neumoran je bio u pohoditeljskom poslu u svojoj biskupiji. Nježan, darežljiv ostavio je spomen svojih darova u Lepoglavi, Remetama, Zagrebu; neporočan i obrazovan rado je bio viđen na dvoru i dosegao je visoke časti i službe. Za nekoliko godina svoga biskupstva u Zagrebu bio je izvrstan suradnik Hrvatskog sabora i bana. U osobnom napretku u crkvenim i državnim službama nije zaboravljao Hrvatsku. Pridonosio je općem dobru, koliko je znao i mogao.

Zusammenfassung

SIMON BRATULIĆ UND EMERICUS ESTERHÁZY — ZWEI PAULINER UND ZAGREBER BISCHÖFE

Ante Sekulić

Anlässlich des 900-jährigen Jubiläums der Zagreber Kirche sind in dieser Arbeit die Lebensläufe zweier Pauliner und Zagreber Bischöfe dargestellt. Simon Bratulić, ein Kroat in Istrien geboren, war der Vorsteher der Pauliner überhaupt und gleichzeitig auch der Bischof des Zagreber Bistums (1593—1611). Emericus Esterházy, geboren in Ungarn, war auch Oberhaupt des Paulinerordens (1702—1708) und Zagreber Bischof (1708—1722). Der eine und der andere — jeder zu seiner Zeit — haben ihren eigenen Beitrag der kroatischen Geschichte beigebracht.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Društvo za hrvatsku povjesnicu
Zagreb, Filozofski fakultet, Uj. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na navedenu adresu

Cijena ovog broja 3.000 HRD

Izdanje časopisa sufinancira
Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske
Hrvatski tiskarski zavod u Zagrebu -- listopad 1992.